

Posudek oponenta disertační práce Jakuba Sichálka
“Staročeský apokryf o Jozefovi Egyptském”,
předkládané v roce 2017 na Katedře české literatury a komparatistiky FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Staročeské vyprávění o Jozefovi Egyptském, označované nejčastěji jako *Život Jozefův (ŽJ)*, není památkou dosavadnímu bádání zcela neznámou: ještě v 19. století byly např. objeveny všechny její rukopisy, text dílka byl s použitím vybraných rukopisů postupem času několikrát nekriticky vydán a existovalo také určité povědomí o latinské předloze *Života Jozefova*, latinském spisu *Historia Ioseph* (1336) z pera španělského dominikána Alfonsa Buenhombre. Nicméně poznatky, které se o problematice *ŽJ* v bádání tradovaly, se vyznačovaly velmi kusým a nahodilým charakterem. Dílo postrádalo systematické a důkladné textověkritické zpracování, které je nezbytným předpokladem každé navazující analýzy středověkého literárního díla, má-li stát na pevných základech. Takovou oporu se v případě *ŽJ* rozhodl české literární medievistice poskytnout J. Sichálek. Jeho práce se dělí na dvě téměř stejně rozsáhlé hlavní části: v první z nich autor shrnuje výsledky své textologické a literárněhistorické analýzy *Života Jozefova* (s. 5–251), ve druhé části přináší pracovní exemplář kritické edice díla, resp. čtyř rukopisně dochovaných verzí jeho textu (s. 252–414).

II. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Ke zpracování textologické a literárněhistorické analýzy *Života Jozefova* J. Sichálek přistoupil s nevšední svědomitostí, smyslem pro detail a snahou o hluboký vhled do různých aspektů problematiky zkoumaného díla. Dokládá to již kapitola o dějinách studia vydávaného díla (s. 20–43), v níž podrobná charakteristika přístupů jednotlivých badatelů k *Životu Jozefovu* zároveň prozrazuje mnohé o obecném dobovém postoji ke staročeským památkám a jejich edičnímu zpřístupnění. Jádro práce ovšem spočívá v zevrubném studiu textových pramenů *Života Jozefova* (šesti rukopisů a šesti starých tisků) a jejich vztahů k dalším textům, jež s tradováním *Života Jozefova* úzce souvisejí – na jedné straně k latinské předloze a na druhé straně k dílům, která byla spolu se *Životem Jozefovým* přepisována a využívána k doplňování a úpravám jeho textu; jde především o staročeský překlad bible, resp. knihy *Genesis*, o prózu *Josef a Aseneth* a o *Poručenství dvanácti patriarchů*.

V případě latinské předlohy *Života Jozefova* se J. Sichálek mohl do určité míry opřít o kritickou edici *Historia Ioseph*, již v nedávné době připravil a doktorandovi poskytl k nahlédnutí profesor univerzity v Alicante Antoni Biosca i Bas. Protože však španělská edice nevyhovovala zcela potřebám bohemistického bádání (srov. s. 47, v pozn. 66), byl J. Sichálek nucen podstoupit vlastní záslužné studium manuskriptů *Historia Ioseph*. Jeho výsledkem byla řada důležitých zjištění, mezi něž patří

objev nového rukopisu *Historia Ioseph* uloženého v muzeu Cividale, identifikace okruhu rukopisů latinské *Historia Ioseph*, z nichž vzešla předloha staročeského *Života Jozefova* (bohemikální redakce γ), identifikace spojovacího článku mezi bohemikální redakcí γ a redakcí β latinské *Historia Ioseph*, názorná charakteristika hlavních typů úprav, prostřednictvím nichž byl latinský text *Historia Ioseph* adaptován pro české prostředí a konečně také vymezení vztahu staročeského *Života Jozefova* k textu bohemikální redakce latinské *Historia Ioseph*. Touto složitou cestou dospěl J. Sichálek k přesvědčivému závěru, že na počátku staročeského *Života Jozefova* stál jeden, do značné míry věrný překlad bohemikální úpravy latinské *Historia Ioseph* (srov. např. shrnutí na s. 78).

Následným pečlivým srovnáním znění *Života Jozefova* v šesti rukopisech z druhé poloviny 15. století dospěl J. Sichálek k rozlišení čtyř verzí tohoto díla – nezbytnému kroku pro zpracování kvalitní kritické edice analyzovaného pramene: První verze je samostatnou verzí *Života Jozefova*, nejkratší a nejbližší archetypu staročeského překladu (rukopisy F, M), jež na rozdíl od ostatních verzí neobsahuje žádné interpolace (doplnění několika málo slov na počátku 18. kapitoly *ŽI* bych s ohledem na to, že jde o slova téhož biblického citátu, za náznak interpolace spíše nepokládala (s. 138), neboť mohlo být přítomno již v latinské předloze staročeského překladu a v latinských textech se s biblickými citáty mnohdy zacházelo poměrně volně, zkracovaly se a rozváděly podle úsudku písaře). Tři rozsáhlejší verze *Života Jozefova* od první odlišuje skutečnost, že obsahují vložené partie z jiných textů, zároveň se však mezi sebou různí v množství, rozsahu a rozmístění těchto interpolací. Na jedné straně se zde nacházejí dvě sobě blízké verze středního rozsahu v rukopisech G a E, jež se shodují v první části a odlišují svým zakončením. Na straně druhé stojí verze rukopisů B a W, zahrnující rozsáhlé vložené partie jiných textů a uvozená vlastní předmlouvou, v níž sestavovatel recipientům díla objasňuje motivaci, cíl i způsob své práce – nemáme přinejmenším v tomto případě, jak se mi zdá, že i autor práce naznačuje, co do činění s novým literárním dílem, které má povahu tvůrčí kompilace? Zvláštní kapitolu v dějinách *Života Jozefova* pak představuje (pátá) verze starých tisků, v níž se text díla dochoval pouze částečně ve znění blízkém rukopisům B a W a v těsném spojení s vyprávěním o Jozefovi a Aseneth. Rozmanitost jednotlivých verzí vyvolává v autorovi práce (i v čtenáři) logickou otázku, „co vlastně je *Život Jozefův* jako literární dílo“ (s. 216). Spíše než jasná odpověď na ni je ovšem důležité samo postižení variabilních proměn jozefovské látky, k nimž u nás v 15. století došlo, a to bych v případě práce J. Sichálka hodnotila jako velmi zdařilé a objevné.

V rámci studia problematiky *Života Jozefova* neopomenul J. Sichálek věnovat náležitou pozornost také textům, které byly využity k jeho interpolování, a jejich vztahu k vydávanému dílu: podává charakteristiku staročeského vyprávění o Josefovi a Aseneth a objasňuje původ jeho latinské předlohy, vložené biblické pasáže uvádí do souvislosti s dějinami staročeského překladu Písma a snaží se doložit, že kratičká formulace z verzí *Života Jozefova* v rukopisech G a E představuje interpolaci z latinské či staročeské verze *Školské historie* Petra Comestora (v tomto posledním bodě bych

vzhledem ke krátkosti úryvku, vyznačujícího se výlučnou shodou, byla o něco skeptičtější než autor, nicméně na shodu obou míst nepochybně stojí zato poukázat). V souladu s přístupem badatelského směru *material philology* se J. Sichálek zaměřil také na kontext, v němž se *Život Jozefův* dochoval v rámci jednotlivých *codices* a z něhož navzdory interpretačním omezením daným nedostatkem informací o dějinách konkrétních kodexů vyplývá, že vznik překladu *Života Jozefova* souvisel s obecným zájmem o biblický narativ v českém jazyce ve druhé polovině 14. století (viz s. 215).

V úvodu k edici *Života Jozefova* (na s. 252–253) jsou předestřeny dvě možné koncepce, podle nichž mohlo zpřístupnění díla proběhnout. Domnívám se ovšem, že první z nich, tedy pouhá rekonstrukce textové podoby *Života Jozefova*, která je nejbližší předpokládanému původnímu staročeskému překladu *Historia Ioseph*, by žádného čtenáře seznámivšího se s obsahem předchozí analytické části práce neuspokojila. Zpřístupnění *Života Jozefova* v podobě oddělených čtyř verzí, k němuž se autor rozhodl, se naproti tomu jeví jako optimální řešení, neboť umožňuje spatřit dílo v podobě blízké okamžiku jeho vzniku i proměny, jimiž prošlo v rámci následných adaptací. K tomu se nabízí otázka, zda autor nezvažuje do následné publikace v nějaké podobě zahrnout také edici dvou dalších, s uvedenými čtyřmi verzemi úzce souvisejících textů, tj. latinské předlohy staročeského překladu z rukopisů redakce γ (nebude-li ovšem vydána jako samostatný text v rámci španělské edice) a páté verze *Života Jozefova* dochované ve starých tiscích.

Autor na několika místech práce uvádí, že edice ještě není předkládána ve finální (tiskové) podobě. Poukazuje přitom na problematičnost grafického zpracování verzí rukopisů G a E a poctivě se také přiznává k absenci různocnění rukopisu W na některých místech edice, zapříčiněné špatnou kvalitou dostupných reprodukcí. K současné podobě edice bych měla následující dotazy: Má autor v plánu v aparátu edice interpolovaných verzí *Života Jozefova* přesně identifikovat partie převzaté z jiných spisů? Autor rozmístění interpolací naznačuje v přehledových tabulkách v analytické části práce, nicméně pouze v těsném spojení s textem vydávaného díla o nich čtenář může získat skutečně přesnou představu. Co se týče odkazů na knihu *Genesis* v podobě „Gen“ a na *Historia Ioseph* v podobě „Arab“ v edici rukopisů BW: neměly by být spíše rozváděny jako zkratky? Označení příslušné kapitoly *Genesis*, následující za názvem kapitol *Života Jozefova* v rukopisu B, jsou graficky zpracována odlišně od marginálií – má však toto řešení dostatečné opodstatnění, nemají tyto stručné odkazy v obou případech stejnou funkci?

Jak z předchozího vyplývá, zásadní připomínky k předložené dizertační práci nemám, níže uvádím již jen několik drobných poznámek autorovi ke zvážení.

Do práce se vloudilo několik nepřesností vztahujících se k latinskému textu: *varia lectiones* místo *variae lectiones* (s. 30, pozn. 32); překlad latinské věty (*Dixisti enim quod nobis ligantibus manipulos manipulos tuos staret...*) na s. 61: „Řekls přece, když jsme vázali snopy, že tvůj snop **vstal** a naše schýlené snopy se tvému snopu klaněly“, by měl přesněji znít: „Řekl jsi totiž, že když jsme vázali snopy, tvůj snop **stál**...“; spojení *perfusa*

uerecundia (ve větě *Et sic domina perfusa uerecundia reliquit Ioseph, sed amor concupiscencie non reliquit eam*) není ablativem absolutním, jak uvádí autor na s. 125, nýbrž jde o nominativ participia perfekta pasiva (*perfusa*), který se váže k podmětu věty (*domina*), a ablativ substantiva vyjadřující prostředek („paní, již polil stud“).

Pokud jde o jazyk práce, autor by se měl vyvarovat občasných sklouznutí k hovorovému způsobu vyjadřování (např. cituji s. 81: „Rukopisně je to tedy, suma sumárum: padesát na padesát“, s. 150: „...nynější interpretka, která slovům svého předchůdce neporozuměla, spletla páté přes deváté...“). V práci se občas v českých větách vyskytují cizojazyčné termíny bez ekvivalentů (např. Augensprung, Gestaltwille), což na mne působí poněkud násilně.

V úvodu k edici BW je konstatováno, že kurziva se užívá k vyznačování nadpisů – je i věta „Tuto již z arabského přeložení praví se“ (s. 321), vyznačená kurzivou, nadpisem?

III. Stručné celkové zhodnocení práce

Dizertační práce J. Sichálka je plodem dlouholetého poctivého studia pramenů a relevantní sekundární literatury. Má jasně vymezený cíl a ten se jí daří naplnit. Výsledky textologické a literárněhistorické analýzy textových pramenů *Života Jozefova* jsou přehledně a srozumitelně zpracovány, závěry argumentačně dobře podloženy, práce přináší nová zásadní zjištění o genezi textu zkoumaného díla i o jeho následné adaptaci v českém prostředí. Po dovedení edice do finální podoby lze práci vřele doporučit k publikaci.

IV. Dotazy k obhajobě

1. Je možné charakterizovat rozdíly mezi interpolovanými verzemi *Života Jozefova* co do tvůrčího přístupu, míry samostatnosti a způsobu práce s adaptovaným textem?
2. Dotazy vyslovené k edici v předposledním odstavci druhé části posudku.

V. Závěr

Předložená disertační práce zcela splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a navrhuji klasifikaci *prospěl*.

V Ostravě 6. 3. 2018

doc. Mgr. Anna Pumprová, Ph.D.